

Stembrowicz, Kazimierz

"Krupnaja wotczina siewero-wostocznoj Rusi konca XIV-pierwoj połowiny XVI w.", Ł. I. Iwina, Leningrad 1979 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 71/3, 636-637

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

kawsze dzieło literackie Karola — jego autobiografię. Wydany został tekst łaciński (jest to szóste z kolei wydanie) oraz równoległe współczesne tłumaczenie czeskie (wydanie jedenaste). Edycję łacińską opracował Bohumil Ryba. Podstawą wydania był najstarszy zachowany rękopis (obecnie w wiedeńskiej Bibliotece Narodowej), pochodzący jeszcze z okresu życia Karola IV. W wyjątkowych przypadkach sięgano do rękopisów młodszych. Obecne wydanie różni się w detalach od podstawowej edycji Josefa Emlera z 1882 r. Edycja łacińska nie została zaopatrzona w aparat krytyczny. Objąsniiono jedynie cytaty z pism ewangelistów, psalmów itp. O zasadach wydania tekstu łacińskiego informuje krótkie objaśnienie. Przekładu „Vita” na język czeski dokonał Jakub Pavel.

Znawca postaci Karola IV — Jiří Spěváček zamieścił w omawianym wydawnictwie obszernie omówienie autobiografii jako dzieła historiograficznego i literackiego. Przedstawił okoliczności i cel powstania tekstu, jego strukturę i zawartość treściową, relację do rzeczywistości historycznej i funkcje ideowe, jakie miało pełnić. Dużo miejsca poświęcił J. Spěváček kwestii datacji autobiografii. Skłonny jest on datować powstanie tekstu łacińskiego dopiero na około 1370 r. W zakończeniu zestawiał autor dotychczasowe edycje autobiografii.

O ikonografii i oprawie plastycznej poszczególnych rękopisów autobiografii, ze szczególnym uwzględnieniem przedstawień Karola IV napisał Josef Krása. Osobną uwagę poświęcił przedstawieniom Karola IV w dziełach plastyki drobnej i w malarstwie ściennym.

Ozdobą omawianej publikacji są ilustracje, wszystkie wielobarwne. Przede wszystkim zamieszczono tu reprodukcje kilkunastu miniatur z piętnastowiecznego (1472 r.) rękopisu autobiografii (obecnie Biblioteka Narodowa, Wiedeń), ilustrujących różne epizody z życia Karola IV. Ponadto znajdujemy w książce liczne fotografie podobizn Karola IV z kaplicy św. Katarzyny na zamku Karlštejn (freski z początku drugiej połowy XIV w.), z kaplicy św. Wacława w praskiej katedrze św. Wita (freski, około 1370), przedstawienia Karola znajdujące się w praskiej Galerii Narodowej (malarstwo, około 1370), jego podobizny na pieczęciach, paramentach kościelnych itp. Autorzy wydawnictwa nie zapomnieli też o podobiznach licznych żon Karola IV (katedra św. Wita, rzeźba).

M. D.

E. I. Iwina, *Krupnaja wotczina siewero-wostocznoj Rusi konca XIV — pierwoj połowiny XVI w.*, Izdatielstwo „Nauka”, Leningrad 1979, s. 223.

Przedmiotem monografii jest analiza wzrostu klasztornej własności ziemskiej na przykładzie moskiewskiego Simonowa, klasztoru w XIV—XVI wieku. Autorka wykazała, że ustalone przez historiografię rosyjską i radziecką etapy rozwoju własności ziemskiej klasztorów w tym okresie znalazły potwierdzenie w dziejach tego niezupełnie typowego potentata kościelnego (centralne położenie i poprzez wieki ściśle więzi władz klasztoru z najwyższym aparatem państwowym i hierarchią duchowną). Klasztor powstał w drugiej połowie XIV wieku i do połowy XV wieku przekształcił się w wielkiego feudalnego właściciela ziemskiego. Potem powiększanie się majątku ziemskiego następowało wolniej (za wyjątkiem lat opróczyny). Klasztor stał się właścicielem ziemi w 19 ujezdach, w tym w ujeździe moskiewskim (w pobliżu klasztoru) posiadał zaledwie około 1/4 wszystkich włości. Autorka zanalizowała drogi powiększania się posiadłości ziemskich klasztoru (nadanania, kupno, i in.), przywileje klasztoru na ziemię oraz przedstawiła te warstwy społeczne, kosztem których rosła powierzchnia dóbr klasztornych.

Książka zaopatrzona jest w indeksy osobowy i geograficzny oraz zawiera mapkę posiadłości klasztoru.

K. S.

Ryszard Pałac, *Filozofia polska wieków średnich*, seria „Omega”, Wiedza Powszechna, Warszawa 1980, s. 255.

Książka traktuje o stanie filozofii polskiej XV w. na Uniwersytecie Krakowskim. Otwiera ją treściwy zarys początków Uniwersytetu i organizacji nauczania. Dalej następuje przegląd orientacji doktrynalnych, oraz problematyki metodologicznej, logiki, etyki i psychologii, stanowisk kręgów uniwersyteckich wobec problemów społeczno-politycznych Kościoła i państwa, dziejów filozofii przyrody i sytuacji nauk ścisłych.

Od reaktywowania Uniwersytetu na początku XV w. filozofia krakowska pozostaje pod przemożnym wpływem nominalizmu Ockhama i Buridana; uprawia się więc konstruktywną krytykę myśli scholastycznej, zwłaszcza od chwili upadku konkurencyjnego Uniwersytetu Praskiego. Zainteresowania filozofii nominalistycznej doprowadziły do rozwoju metodologii nauk i logiki z pewnym uszczerbkiem w metafizyce. Główne cechy postawy intelektualnej środowiska krakowskiego — krytyka arystotelesowskiego dziedzictwa, uznanie roli doświadczenia i obserwacji, roli rozumu ludzkiego w procesie poznania — wydały owoc w postaci dorobku Mikołaja Kopernika.

Na tle innych uniwersytetów średniowiecznej Europy Akademia Krakowska wyróżnia się dorobkiem w sferze ścisłej i przyrodniczej, pozostaje jednak w tyle pod względem recepcji humanizmu. W środowisku krakowskim rozwija się on poza Uniwersytetem. Humanizm pozostaje w opozycji do uczelni, na którą w drugiej połowie XV w. wkracza scholastyka. I teologia bierze górę nad filozofią.

Z. M.

Anna Boczkowska, *Triumf Luny i Wenus. Pasja Hieronima Boscha*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1980, s. 192.

Mimo iż w malarstwie Hieronima Boscha widzi się zazwyczaj projekcję chorej wyobraźni i ponurych obsesji, możliwa i sensowna okazuje się próba interpretacji tego wielkiego malarza w języku jego epoki. A. Boczkowska przeprowadza ją w oparciu o symbolikę piętnastowiecznego mistycyzmu *devotionis modernae*, używaną w kręgu szkoły Bractwa Wspólnego Życia w 's Hertogenbosch, rodzinnym mieście artysty, a znaną przede wszystkim z komparacji, zawartych w dziełach Jana Ruysbroeka. Symbolika literatury mistycznej jest spokrewniona z symboliką alchemiczną i astrologiczną — w omawianych przez autorkę dziełach Boscha — w „Godach w Kanie Galilejskiej” i na tryptyku „Ogród rozkoszy ziemskich” reprezentują ją ciągle powracające motywy kraba, fontanny, Słońca i Księżycy, hermafrodyty, homunkulusów, zamkniętych w szklanych kolbach itp. przekonywująco wyjaśniane przez A. Boczkowską w oparciu o bogaty materiał ilustracyjny — ikonograficzny i literacki. Niekiedy pojawiają się też symbole magiczne (motyw jaja, czy kamienia z otworem), nawiązujące do archetypowych przejawów magii płodności.

Przy okazji warto zauważyć, że autorka zbyt ambitnie wyznaczyła granice kulturowe, w których chce umiejscowić Boscha. Poszukiwanie źródeł układów ikonograficznych Boscha, owych „archetypów”, jak czas i przestrzeń długie i sze-